

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ОБОРОТНИХ КОШТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Категорія оборотних коштів багатогранна, тому розглядаючи її в різних аспектах, часто виходять з різних теоретичних позицій.

У сучасній економічній літературі є чимало визначень оборотних коштів і відсутнє єдине визначення їх економічного змісту, тож вирішення цього питання є досить актуальним.

В економічній науці 1918—1931 рр. не було розбіжностей у тлумаченні сутності та функцій оборотних коштів. Усі економісти погоджувалися з тим, що «...до складу необхідних оборотних коштів входять суми, які потрібні будуть для закупівлі матеріалів і палива, на плату робітникам і винагородження адміністрації, на некапітальний ремонт машин і будівель, на сплату штрафів, на загальні та інші витрати підприємств, які мають бути покритими протягом звітного періоду» [1, с. 75]. Таке тлумачення господарського призначення оборотних коштів було наслідком практики функціонування підприємств і законодавчо закріплювалось у Декреті про трести (1923 р.) [2, с. 2—57]. Підвищена увага до натуральних показників планування і відхід на другий план вартісної, фінансової, платіжної сторін відтворення сприяли тому, що перша і кінцева фази руху оборотних коштів втратили свою значущість, а проміжний ланцюг — запаси, незавершене виробництво — уявлявся головним змістом цієї економічної категорії, що призвело до перекидання функції оборотних коштів.

У післявоєнні роки виникло чимало конкуруючих визначень поняття «оборотні кошти» як відображення практики обмеженого госпрозрахунку.

Так, В. П. Дяченко в 1949 р. писав: «...вартість оборотних фондів і фондів обігу становить у сукупності оборотні кошти підприємств» [3, с. 22]. З підручника політичної економії 1954р.: «Виробничі фонди і фонди обігу в їх сукупності становлять оборотні кошти підприємств» [4, с. 218]. Аналогічні визначення сутності оборотних коштів трапляються і в пізніших працях [5, с. 183].

Уточнив ці визначення М. М. Усоскін: «...сукупність оборотних фондів і фондів обігу в їх грошовому виразі становить оборотні кошти підприємств» [6, с. 6]. Пізніше це визначення наводиться у працях І. Усатова, М. Вітебського, Б. і В. Геращенко, А. Бородавкіна та ін. Подібні визначення знаходимо в П. Парфаняка

і І. Сеславінського. Останній зазначає, що «...оборотні виробничі фонди в загальному вигляді матеріалів, витрат майбутніх періодів, незавершеного виробництва, а також і фонди обігу називаються оборотними коштами підприємств» [7, с. 7—8].

Названі вище автори у своїх визначеннях спростовують сутність оборотних коштів, об'єднуючи в одну групу оборотні фонди і фонди обігу та підкреслюючи або натурально-речову основу оборотних коштів, або їх вартісну сторону.

Існують також висловлювання економістів, які розуміють не просто вартісну, а саме грошову природу оборотних коштів, їх дійсну функцію в госпрозрахунковому механізмі.

Наприклад, А. М. Бірман визначав оборотні кошти як: «...кошти підприємства, вкладені в оборотні виробничі фонди і фонди обігу» [8, с. 26]. Тут підкреслюється, що оборотні кошти — не запаси матеріальних цінностей, а грошові кошти підприємств. Так трактує категорію оборотних коштів і Н. Шумов [9, с. 18], але без розкриття платіжно-розрахункової функції оборотних коштів (а вони саме таким чином «укладаються» в оборотні фонди і фонди обігу).

Починаючи з 60-х років в економічній літературі з'являються праці економістів, які підходять до визначення категорії оборотних коштів з позиції процесу розширеного відтворення. В їх визначеннях ураховані основні ознаки оборотних коштів: об'єднання оборотних фондів і фондів обігу, авансування ресурсів, планомірність утворення і використання, роль у процесі відтворення.

Так, С.Б. Барнгольц відмічає: «Оборотні кошти — це кошти, які авансовані для формування запасів оборотних фондів і фондів обігу, малоцінних і швидкозношуваних предметів (у межах їх собівартості, яка включає і амортизаційні відрахування, необхідні для підтримки безперервності кругообігу)» [10, с. 36].

В. Л. Перламутров, Н. С. Шумов, П. Н. Жевтяк у своїх визначеннях урахували ще й таку рису оборотних коштів в умовах соціалістичного виробництва, як планомірність їх утворення і використання. Зокрема, П. Н. Жевтяк пише: «Оборотні кошти промислових підприємств являють собою грошові кошти, які авансуються для утворення оборотних виробничих фондів і фондів обігу з метою забезпечення безперервності планомірного процесу виробництва і реалізації продукції» [11, с. 73]. Визначаючи оборотні кошти як грошові кошти, автори ігнорують дві інші форми руху: виробничу і товарну. У 1974 р. В. С. Павлов пише: «Оборотні кошти являють собою грошові кошти, які здійснюють

свій особливий оборот, що не збігається в часі з рухом товарно-матеріальних цінностей» [12, с. 5].

У 80-ті роки з'явилися нові праці, присвячені питанню оборотних коштів (А. І. Лученко, В. В. Шокун, А. І. Татаркін, Н. С. Лисиціан, Т. А. Денисенко, А. М. Леонт'єв та ін.). В. В. Шокун у визначенні оборотних коштів враховує два моменти руху авансованої вартості:

- 1) механізм переходу кругообороту в оборот;
- 2) особливості кругообороту й обороту вартості.

На його думку, «Оборотні кошти — авансована вартість, яка перебуває в обороті підприємства і забезпечує процес виробництва і реалізації продукції» [13, с. 26].

А. І. Татаркін, досліджуючи зміст оборотних коштів, підкреслює, що оборотні кошти є частиною фінансових ресурсів суспільства, але не можна погодитись із його твердженням, що вони включають і основні виробничі фонди, і фонди невиробничого призначення [14, с. 57].

Т. А. Денисенко вважає, що до оборотних коштів не слід відносити грошові кошти на розрахунковому рахунку, в касі, кошти в розрахунках, а лише готову продукцію в частині фонду обігу. [15, с. 31]. У такому разі заперечується грошова форма оборотних коштів та зменшується їх розмір.

А. М. Леонт'єв визначає оборотні кошти як кошти, авансовані для забезпечення безперервності процесів виробництва та обігу, які постійно переходять з однієї функціональної форми в іншу, та здійснюють, як правило, синхронний рух зі своєю речовою основою — предметами праці, незавершеним виробництвом, готовою продукцією. [16, с. 41]. Виходячи з цього визначення, грошові кошти не є елементами оборотних коштів, проте грошова форма оборотних коштів є необхідною, вихідною формою, яка забезпечує безперервність кругообороту на першому етапі.

У 90-х роках продовжується уточнення змісту оборотних коштів, що ускладнюється переходом до ринкових відносин і використаням визначень іноземних учених. Наприклад, Я. М. Карпик [17, с. 10], М. І. Литвин [18, с. 10], С. В. Калабухова [19, с. 4] та ін.

Розповсюдженим є прирівнювання оборотних коштів до джерел їх формування та об'єднання цих двох різних економічних категорій. Зокрема, М. І. Литвин пише, що оборотні кошти «...з одного боку, являють собою значну частину майна (активів) підприємства, утворену в запасах і затратах, на завершених розрахунках, залишках грошових коштів, з іншого — це частина його

капіталу (пасивів), який забезпечує безперервність господарського обороту» [18, с. 10].

С. В. Калабухова вважає, що «під оборотним капіталом слід розуміти єдину сукупну масу вартості, яка обертається в процесі господарської діяльності підприємства у вигляді оборотних активів та оборотних інвестицій.» [19, с. 4]. На нашу думку, такі визначення з прирівнюванням оборотних коштів до джерел їх формування значно розширюють економічні межі оборотних коштів.

Джерела їх формування являють собою саме грошові кошти для формування необхідного мінімуму оборотних коштів.

У сучасній економічній літературі існує також термін «обігові кошти», які часто прирівнюють до оборотних коштів. Проте, на нашу думку, обігові кошти — це частина оборотних коштів у формі фондів обігу, яка призначена, зокрема, для придбання необхідних виробничих запасів.

З точки зору розмежування оборотних коштів та джерел їх фінансування вдалим є використання терміну «оборотні активи», який уживається зарубіжними економістами для позначення господарчих ресурсів, які мають принести певні вигоди підприємству. Оборотні активи є оборотними коштами в тому розумінні, «...що вони перебувають у постійному циклі перетворення в грошові кошти: готова продукція після її продажу перетворюється в дебіторську заборгованість; рахунок дебіторів після оплати дебіторських зобов'язань переходить у грошові кошти; грошові кошти використовуються для погашення боргових зобов'язань і оплати поточних витрат.» [20, с. 11]. Оборотні кошти або оборотні активи характеризуються тим, що вони представлені в активі балансу і визначаються як сума підсумків розділів II «Запаси і затрати» та III «Грошові кошти, розрахунки та інші оборотні активи», а джерела їх утворення фіксуються в пасиві.

У зарубіжній літературі окремі автори визначають оборотний капітал як оборотні активи за мінусом короткострокових зобов'язань [21, с. 144]. У такий спосіб дається визначення власного оборотного капіталу, або так званих «чистих оборотних активів».

Таким чином, при визначенні економічної суті оборотних коштів слід чітко розрізняти активи підприємства, які можуть при правильному і раціональному їх використанні забезпечувати певні економічні вигоди (прибутки), та пасиви підприємства — джерела формування та поповнення оборотних активів (коштів) для забезпечення безперервності процесу виробництва.

Виходячи з цього, найбільш вдалим є підхід до визначення економічної суті оборотних коштів з позицій розгляду їх як ресурсного елемента підприємства [22, с. 40].

Щоб успішно функціонувати, кожному підприємству необхідно володіти певною кількістю ресурсів (матеріальних, людських, фінансових). Відомо, що поняття «ресурси» дуже ємне, воно охоплює різноманітні елементи. Серед них є й засоби виробництва, які, потрапляючи до кругообороту, на виробничій стадії (за умови поєднання з робочою силою) переносять свою вартість на готовий продукт. Знаряддя праці трансформуються в основні, а предмети праці — в оборотні фонди, оборотні фонди у сфері обігу — у фонди обігу.

Проте слід мати на увазі, що не вся вартість оборотних фондів і фондів обігу бере участь у процесі виробництва і реалізації продукту, тобто переносить свою вартість на цей продукт, частина її залишається поза оборотом, але має потенційну можливість вступити до кругообороту. Так, деякі промислові підприємства мають великі, не прокредитовані банком залишки оборотних запасів, а на складі — лишки товарно-матеріальних цінностей. Практика свідчить і про наявність великих залишків готової продукції, товарів відвантажених, не оплачених в строк, що перебувають на відповідальному збереженні. Виходячи з цього, під оборотними коштами, як економічною категорією, слід розуміти частину ресурсів підприємства у вартісному виразі, яка в процесі кругообороту набуває функціональної форми оборотних фондів та фондів обігу.

Таке визначення економічної суті оборотних коштів дає змогу найширше розкрити поняття «оборотні кошти», адже, якщо оборотними коштами вважати тільки ті з них, що залучені до кругообороту, то поза увагою залишається значна частина оборотних коштів, які на даний момент є власністю підприємства і характеризують стан його майна. Таким чином, утрачається об'єктивна інформація про стан оборотних коштів підприємств і можливість їх ефективного формування та використання.

Отже, визначення економічної сутності оборотних коштів з позицій закріпленості їх за господарством як ресурсного елемента забезпечує можливість об'єктивного аналізу їх стану та раціональних форм використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. История Государственного банка в документах: Сборник. — М.: 1971. — 570 с.
2. Законодательство о трестах, синдикатах и органах регулирования промышленности. — М.: ВСНХ, 1924. — 338 с.
3. *Дьяченко В. Т.* Борьба за ускорение оборачиваемости средств — новый, высший этап овладения производством // Вопросы экономики. — 1949. — № 4. — С. 24—31.
4. Политическая экономия социализма: Учебник. — М.: Соцэкгиз, 1954. — 310 с.
5. *Пессель М. А.* Финансово-кредитный механизм интенсификации общественного производства. — М.: Финансы, 1977. — 224 с.
6. *Усоскин М. М.* Организация и планирование кредита. — М.: Госфиниздат, 1961. — 83 с.
7. *Сеславинский И. С.* Оборотные средства промышленных предприятий. — М.: Экономиздат, 1961. — 64 с.
8. *Бирман А. М.* Планирование оборотных средств. — М.: Госполитиздат, 1956. — 232 с.
9. *Шумов Н. С.* Оборотные средства промышленных предприятий в новых условиях хозяйствования. — М.: Финансы, 1968. — 200 с.
10. *Барнгольц С. Б.* Оборотные средства промышленности СССР. — М.: Финансы, 1965. — 283 с.
11. *Жевтяк П. Н.* Финансы промышленного предприятия. — М.: Госфиниздат, 1963. — 288 с.
12. *Павлов В. С.* Оборотные средства промышленности. Формирование и использование. — М.: Финансы, 1974. — 144 с.
13. *Шокун В. В.* Проблемы управления оборотными средствами промышленности. — К: Выща шк., 1980. — 184 с.
14. *Татаркин А. И.* Оборотные средства хозрасчетных предприятий. — Иркутск: Изд. Иркут. ун-та, 1985. — 272 с.
15. *Денисенко Т. А.* К вопросу об использовании оборотных средств // Деньги и кредит. — 1984. — № 4. — С. 31—34.
16. *Леонтьев А. М.* О сущности оборотных средств // Деньги и кредит. — 1985. — № 5. — С. 39—44.
17. *Картик Я. М.* Аналіз оборотних засобів підприємства в умовах ринкових відносин. — Тернопіль, 1993. — 50 с.
18. *Литвин М. И.* Как определить плановую потребность предприятия в оборотных средствах // Финансы. — 1996. — № 10. — С. 10—13.
19. *Калабухова С. В.* Основні напрямки управлінського аналізу оборотного капіталу. — Донецьк: ІЕП НАН України, 1998. — 49 с.
20. *Мэрилл Л., Пиерс Ф.* Как читать финансовый отчет: Пер. с англ. — М.: Дело, 1992. — 39 с.

21. Фінанси підприємств: Підручник (Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. — 2-е вид., перероб. та доп.. — К.: КНЕУ, 1999. — 384 с.

22. Демьяненко Н. Я. К вопросу об экономической сущности оборотных средств // Деньги и кредит. — 1989. — № 1. — С. 39—42.

В. В. ХОДЗИЦЬКА, асистент

ОСНОВНІ ЗАСОБИ ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

В Україні продовжується розроблення та затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, які сприяють реалізації Програми реформування бухгалтерського обліку в Україні. Положення (стандарт) «Основні засоби» має бути узгоджений з податковим обліком основних засобів. Тому розкриття аспектів відображення основних засобів у міжнародних стандартах фінансової звітності є вчасним.

Основні засоби становлять головну частину активів компаній, діючих у різних сферах підприємництва. Міжнародний стандарт фінансової звітності 16 «Облік основних засобів» прийнятий у 1993 р.

До основних засобів відносять матеріальні активи, включаючи нерухомість та обладнання, які:

1) використовуються в діяльності компанії з метою виробництва, здачі в оренду;

2) мають строк використання більше одного року.

Критерієм кількісного оцінювання довготривалості використання основних засобів є строк корисного використання. Строк корисного використання — це очікуваний період використання об'єкта, кількість продукції або обсяг виконаних робіт, які компанія розраховує здійснити з використанням даного об'єкта. Цей показник має три важливі особливості:

- Основні засоби втрачають можливість приносити економічну вигоду, тобто мають обмежений строк корисного використання (за винятком землі).

- Відсутня можливість точно визначити строк корисного використання, тому що він встановлюється на основі приблизної оцінки.